

Логвиненко М. І.,
Київський національний лінгвістичний університет

КОНЦЕПТ-СЦЕНАРІЙ, КОНЦЕПТ-СКРИПТ, ТЕКСТОВИЙ КОНЦЕПТ-СЦЕНАРІЙ: ПРОБЛЕМАТИКА ТЛУМАЧЕННЯ

Статтю присвячено вивченню проблематики тлумачення категорій когнітивної лінгвістики та лінгвопоетики, зокрема концепту-сценарію, концепту-скрипту та текстового концепту-сценарію, а також виокремленню основних особливостей розгортання текстового концепту-сценарію в художньому тексті.

Ключові слова: концепт-сценарій, концепт-скрипт, текстовий концепт-сценарій, фрейм.

Статья посвящена изучению проблематики категорий когнитивной лингвистики и лингвопоэтики, в частности концепта-сценария, концепта-скрипта и текстового концепта-сценария, а также определению основных особенностей разворачивания текстового концепта-сценария в художественном тексте.

Ключевые слова: концепт-сценарий, концепт-скрипт, текстовый концепт-сценарий, фрейм.

The article investigates the problem of cognitive linguistics' and poetry's categories such as concept-scenario, concept-script and textual concept-scenario. It also focuses on main particularities of textual concept-scenario unrolling.

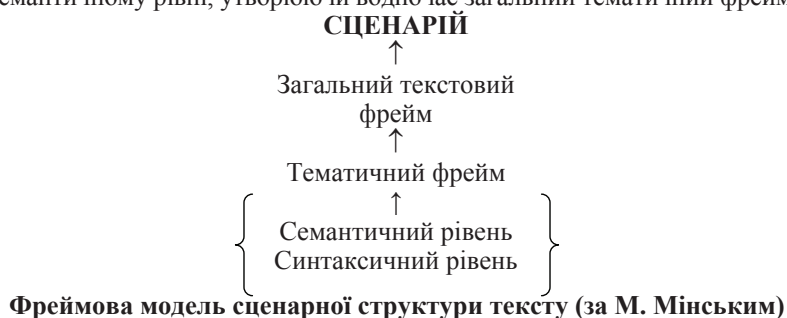
Key words: concept-scenario, concept-script, textual concept-scenario, frame.

Сучасні лінгвістичні дослідження скеровані на детальний розбір та аналіз мовних конструкцій, що, в свою чергу, дають нові можливості в осягненні людської свідомості [12, с. 24]. Останнім часом наукові розвідки з лінгвістики та лінгвопоетики вивчають мовні явища через призму концепту – необмеженого за значенням та багатоконструктивною поняття [1, с. 7]. Відтак, *проблема цієї статті* полягає у визначенні таких складних різновидів концепту, як концепт-сценарій (КС), концепт-скрипт (КСст) та текстовий концепт-сценарій (ТКС), що залишаються на сьогодні невизначеними питаннями когнітивної лінгвістики й лінгвопоетики, лінгвокультурології й загального мовознавства. *Метою* роботи є встановлення характерних розмежувальних ознак зазначених типів концептів. Реалізація поставленої мети відбувається через розв'язання таких *завдань*: окреслити головні риси КС, КСст та ТКС як втілених у мові / тексті ментальних утворень, виокремити основні напрямки розгортання ТКС в художньому тексті.

Запропонована стаття виконана відповідно до плану комплексної наукової теми “Дослідження когнітивних та комунікативно-функціональних аспектів системи одиниць французької мови”, яка розробляється кафедрою романської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Міждисциплінарний підхід до вивчення мовних реалій характеризує загальні тенденції лінгвістики ХХІ сторіччя [3; 4; 6; 9]. Перехід від системно-структурної наукової парадигми до антропоцентричної породжує нові напрямки лінгвістичних досліджень і наукових розробок, де головний акцент зосереджується на “зв'язку мовних явищ та людини як суб'єкта пізнання і культурної діяльності” [5, с. 14]. Відтак, на перший план виходить людина, що належить до певної культурної традиції, яка впливає на формування людської свідомості. Оминаючи екскурс у формування лінгвокультурології, зазначимо, що в актуальних лінгвістичних дослідженнях концепт здебільшого розглядається як лінгвокультурний концепт – “екзистенційний смисл”, умовна ментальна одиниця, спрямована на комплексне вивчення мови, свідомості та культури, “культурний концепт” тощо [14, с. 111].

Вивчення концепту як одиниці лінгвокультурології сприяло виокремленню окремих концептів, які все частіше привертають увагу вітчизняних учених. Так, концепт-сценарій й концепт-скрипт нерідко вводять в обіг дослідників, що займаються дослідженням цих динамічних моделей. Засновник американської школи когнітивної лінгвістики Дж. Лакофф визначає сценарій як динамічну структуру, що складається з упорядкованих елементів: початкова стадія, послідовність дій та кінцева стадія [8]. Натомість, О.О. Селіванова визначає сценарій як різновид фрейму, “когнітивну структуру відображення неавтоматичної життєвої ситуації у дискурсі” (виділено нами. – М. І.) [13, с. 77]. Пізнання світу відбувається за рахунок участі в сценаріях або їхнього переосмислення з чужого досвіду: книжок, розповідей, кіно тощо. Відсутність повторюваності слотів, ролей, одиниць тексту відрізняє сценарій від *скрипту* [7, с. 172], що формується через повторення, контраст, доповнення сцен у межах тексту. С.А. Жаботинська, посилаючись на праці Дж. Лакоффа та Дж. Тейлора, наголошує на подібності сценарію й фрейму, а також на асоціативному зв'язку сценарію з часовою послідовністю та причинними наслідками [4, с. 255–256]. М. Мінський вбачає в сценарії не лише сукупність окремих дій, а, скоріше, каузальний ланцюжок дій, і структурує сценарій на рівні фреймів – поверхнево-синтаксичному, поверхнево-семантичному, тематичному та фрейму розповіді [10, с. 7–9]. Таким чином, концептуальний план вираження й змісту тексту складається з синтаксичних конститuentів, що позначаються на семантичному рівні, утворюючи водночас загальний тематичний фрейм усього тексту:

Фактично КС наближується до фрейму, але відмінність останнього полягає у цілісності його складників, об'ємності структури, сукупності стереотипних знань про предмет або явище. Наприклад, концепт-фрейм ідентичність людини, компонентами якого можуть бути ім'я, вік, стать, соціальне походження, трансформується у КС пошук ідентичності, що передбачає динаміку, розвиток, напрямок розгортання дії / процесу в часовому і просторовому проміжках.

Спираючись на вищезазначене та аналіз останніх наукових розвідок у галузі лінгвопоетики, ми пропонуємо термін “**текстовий концепт-сценарій**”, виокремленню якого сприяло дослідження А.П. Бабушкіна “Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка” [2], що відрізняється послідовністю розгортання текстових концептів на кшталт окремих епізодів, етапів, елементів і характеризується наявністю загальної ідеї розвитку, руху, процесу, дії. ТКС, на відміну від вербалізованих текстових концептів, що мають сталі мовні засоби вираження і “реінкарнуються” в процесі мовленнєвої діяльності, не набули чіткої мовної адаптації й об'єктивації, а втілюються через опосередковані індивідуально обрані мовцем мовні засоби. Більш того, сценарій має конвенційний характер, тобто, проявляється в результаті інтерпретації тексту, “коли ключові слова і ідеї тексту створюють тематичні (сценарні) структури [...] і функціонують в рамках як серія епізодів, що мають певну динаміку розвитку подій” [11, с. 69].

Беручи до уваги, що сценарій має сюжетно-композиційні ознаки, які передбачають зав'язку, кульмінацію і розв'язку, ТКС являє собою **багатоскладове, відносно послідовне розумово-мовленнєве утворення, що розгортається за певною сюжетною “програмою”**. Окрім цього, у художньому тексті ТКС відображає індивідуально-авторське бачення концептуалізованого явища дійсності за допомогою обраних автором лексичних, синтаксичних і фразеологічних конструкцій, що відрізняють тексти письменника від інших і тим самим допомагають відтворити його сприйняття, розуміння, трактування та текстові стратегії передачі дійсності у тексті.

Висновки: КС і КСт постають концептуальними моделями, де КС – послідовне ментальне утворення, що характеризується якісними змінами у процесі розгортання, тоді коли КСт являє собою ментальне утворення, структура котрого є нашаруванням подібних до первісного концепту елементів. Як наслідок, динамічна природа КС дозволяє виокремити ТКС, що розгортається на рівні одного чи декількох текстів відповідно до певної “сюжетної програми”.

Література:

1. Антология концептов / Под ред. В. И. Карасика и И. А. Стернина. – М. : Изд-во “Парадигма”, 2007. – 356 с.
2. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка / Анатолий Павлович Бабушкин. – Воронеж : ВГУ, 1996. – 103 с.
3. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежицкая; [пер. с англ. А. Д. Шмелева]. – М. : Русские словари, 1996. – 411 с.
4. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели / С. А. Жаботинская // Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 254-259.
5. Ипанова О. А. Концепт ЖИЗНЬ в русской языковой картине мира: лингвокультурологический и лексикографический аспекты: дис. ... канд. филол. Наук : 10.02.05 / Ипанова Ольга Александровна. – СПб., 2005. – 225 с.
6. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр. / Под ред. И. А. Стернина. – М. – Воронеж, 2001. – С. 75-80.
7. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : МГУ, 1997. – 245 с.
8. Лакофф Дж. Когнитивное моделирование // Женщины, огонь и опасные предметы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.metodolog.ru/00681/00681.html>.
9. Маслова В. А. Лингвокультурология: [учеб. пособ. для студентов высш. уч. заведений] / Валентина Аврамовна Маслова. – М. : Академия, 2001. – 202 с.
10. Минский М. Фреймы для представления знаний / Марвин Минский; [пер. с англ. О. Н. Гринбаума]. – М., Энергия, 1979. – 154 с.
11. Огнева Е. А. Когнитивное моделирование концептосферы художественного текста : [монография] / Е. А. Огнева. – Изд-во. Белгород. гос. ун-та, 2009. – 278 с.
12. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика: [учеб. пособ.] / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : Изд-во АСТ, 2007. – 315 с.
13. Селіванова О. О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К.: Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.
14. Солдатова М.А. Понятие лингвокультурного концепта в лингвистических исследованиях / М. А. Солдатова // II Международные Бодуэновские чтения: Казанская лингвистическая школа: традиции и современность, Казань, 11-13 декабря 2003 г. : тр. и матер. в 2 т. / Казанск. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань : Изд-во Казанск. ун-та, 2006. – Т. 2. – С. 110–112.